

„Ich kann” –
praxis és intencionalitás¹

A kemény tudatfilozófiának induló fenomenológiát önnön belső problémái vezették el addig a pontig, ahol kérdésessé vált a tudat értelemadásának mindenre kiterjedő kompetenciája. Husserl számára sokáig nem volt kétséges, hogy intencionalitás és világ korrelációban álló fogalmak, melyek között egyértelmű és tökéletesen illeszkedő megfelelés áll fenn. Az önkonstitúció ugyanaz, mint a világkonstitúció: az ego noétikus–noematikus struktúrájának feltárása nem más, mint annak a folyamatnak vagy inkább transzcendentális tudatfolyamnak a felmutatása, amelyben minden számunkra való érvényesség és értelem létrejön. A fenomenológia nem más, mint a tudat szerkezetének a feltárása – ilyen értelemben Husserl számtalan helyen úgy beszél az énről, mint a fenomenológia legnagyobb rejtélyéről. Hiszen az ego-cogito-cogitatum reláció az, amelyben és ami által a világ és annak értelme számunkra adódik.

Azt ugyan nem mondhatjuk, hogy a genetikus fenomenológia, a passzív szintézisek konstitúciójának feltárása vagy az interszubjektivitás kérdései tökéletesen felülírták volna az idővel és időlegesen egológivá szilárduló fenomenológiai programot, ám addig-addig tágították annak határait, mígnem azokon a helyeken, ahol eladdig a tudat értelemadó tevékenysége tökéletesen illetékesnek bizonyult, apóriák jelentek meg. Husserlt aprólékos elemzései odáig vezették, hogy nem csupán a világ interszubjektív konstitúciójával kellett számot vetnie, de maga az ego is polifón képződménnyé vált, melynek egysege is egy saját magával való társulási folyamat (*Vergemeinschaftung*) eredménye. A történetiség és a generativitás problematikájának megjelenése szintén egy univerzális hatókörű relationalitás egyik csomópontjaként mutatta föl az egót, valamint a passzivitás és a passzív szintézisek elemzése is olyan konstitúciós folyamatokra mutat rá, melyek kívül esnek a tudat hatókörén. Husserl ugyan óvatosan fogalmaz, s maga is elismeri, hogy korántsem éles az átmenet az aktivitás és a passzivitás között, ám a passzív szintézisről szóló előadásai-ban már maga is felveti egy fenomenológiai tudattalan létének a lehetőségét. Ezek a husserli kezdeményezések az utóbbi évtizedek fenomenológiai kutatásainak fő témái, melyek éppen arra kívánnak rávilágítani, hogy az ego aktivitása legalábbis megkérdőjelezhető az értelemkonstitúció folyamatában, valamint hogy ebben számos olyan komponens is részt vesz, amelyek a tudat vakfoltjait képezik. Tanulmányomban arra teszek kísérletet, hogy ebben a

¹ A tanulmány megírását az OTKA 72360. számú kutatási programja támogatta.

kontextusban felmutassam azt az én- és világkonstitúcióban aktívan részt vevő komponenst, mely mindenfajta aktivitás lehetőségfeltételének tekinthető, és megvizsgáljam ennek érvényességi körét. Az „ich kann” transzcendentális képességéről van szó, mely, mint ki fog derülni, nehezen kezelhetővé és olykor átjárhatóvá teszi az aktivitás és a passzivitás közötti határt, s maga is egyfajta apóriát képez a tapasztalatban. Elemzéseim egy lehetséges kimenete az, hogy ez a fajta aktivitás végső soron mindenfajta világtapasztalás lehetőségfeltételének is tekinthető, ehhez viszont a transzcendentális, áramló őselet fogalmának bevezetésére van szükségünk, mely azonban meglátásom szerint meglehetősen kétes fenomenológiai státuszú képződmény.

Kiindulópontom az, hogy az „ich kann” egy olyan formula, amely a teleologikus szerkezetű és énszerű, aktív világviszonyt jellemzi. Ez természetesen markánsan megmutatkozik abban az intencionális szerkezetű világtapasztalatban, amely a transzcendentális ego teljesítményeiben fedezhető fel, ám Husserl kései korszakában jócskán kitágítja ennek a fogalomnak a hatókörét, és bevezeti a fenomenológiába az élet problémáját. Ezzel egy olyan tapasztalati mezőt nyertünk, amely jócskán meghaladja az egológiként felfogott fenomenológiát, s így egy olyan területen mozgunk, ahol éppen a fenti határok válnak nehezen kezelhetővé. Az énszerű teljesítések ugyanis így az életbe mint egyetemes áramba – vagy ahogyan egy helyütt fogalmaz: az univerzális aktusok áramába – ágyazódnak, s az egyikre jellemző fogalmiság könnyűszerrel konvertálhatóvá válik a másikra is, ami így nem csupán zavart jelenthet, de óhatatlanul metafizikai spekulációkba gabalyodunk. Az élet mint áramlás, teleologikus szerkezetű őstörékvés a fenomenológiai ön- és világkonstitúció legalapvetőbb rétegeként jelenik meg. Az élet: folyamatos levés, valamivé válás, törekvés, állandó formálódás, mely ugyanakkor megőrzi invariáns formáját. Áramlásban és törekvésben manifesztálódó akarat, a fennállás és tovalendülés dinamikája. Az élet: az önmagának formát és törvényt adó szubjektivitás élete. Az élet: a megismerés és a megvalósítás élete, makacs és ellenállhatatlan áramlás, melynek alapvető időmódusza a jövőbeliség, hiszen törekvése, fungálása folytonosan a jövő felé irányul. Ez az élet ugyanakkor már nem csupán az egyes szubjektivitás élete, hanem a monászközösség folyamatos törekvéseinek neve, mely történeti karakterrel is rendelkezik. Ebben a kontextusban fogom tárgyalni a továbbiakban az „ich kann” transzcendentális képességét.

Husserl számos vonatkozásban alkalmazza ezt a fordulatot, valamennyiszer a szabadsággal valamilyen összefüggésben. Például: képes vagyok arra, hogy egy régi emléket felidézzek; képes vagyok arra, hogy az epokhét végrehajtsam; praktikus lényként képes vagyok a világban cselekedni stb. Mindezen aktusok az éber, aktív, akarattal bíró tudat teljesítményei, mely nem csupán konstituálja, de alakítja is világát. Ahhoz azonban, hogy egyáltalán fennálljon egy efféle teleologikus, szabadságon alapuló világformálás és világteremtés

lehetősége, már eleve rendelkezünk kell egy képességgel, amely ezt lehetővé teszi. S ezen a ponton meglátásom szerint Husserl nem áll messze attól, hogy – kísértetiesen Heideggerre emlékeztető módon – az ego létét lehetőség-létként jellemezze, mely lehetőségek mindenkor egy faktikus *itt és most*hoz, vagy ha úgy tetszik: *da*-hoz kötődnek. Az „ich kann” mint transzcendentális képesség ugyanis a transzcendentális szubjektivitás vagy transzcendentális élet egy alapkarakterisztikumaként jelenik meg.

E képesség feltárásához a transzcendentális esztétikához kell folyamodnunk – hiszen amikor alapvető működési területét akarjuk feltárni, akkor az észlelés szerkezetét kell szemügyre vennünk, mint azt a legeredendőbb konstitúciós szintet, ahol egyáltalán olyasvalami, mint a világ, bejelentkezik. Ahhoz azonban, hogy a világ egyáltalán bejelentkezhessen, rendelkezünk kell az észlelés képességével. Érzékiséggel, receptivitással, egyszerűen: testtel. Azokat a folyamatokat pedig, melyek az észlelés során az ego oldalán lefutnak, kinesztéziseknek nevezi Husserl. Azt állítja, hogy egy tárgy észlelése nem merül ki az érzéki, hülétikus adatok regisztrálásában és ezen adatok lefutásának észlelésében, hanem „egyfajta korrelációban áll a kinesztézis bizonyos fajtájával”.² Márpedig Husserl a kinesztéziseket – tehát ismételten hangsúlyoznám: a mindenfajta észlelés alapjául szolgáló, testi önmozgást – az „ich kann” karakterével jellemzi. Az „ich kann” legalapvetőbb szinten a kinesztézisekben jelenik meg, s válik mindenfajta tárgykonstitúció feltételévé.

A kinesztézis azonban nem azonos az érzékeléssel, hanem valamilyen „intim viszonyban áll a szubjektív potencialitással”,³ azzal a képességgel tehát, hogy egy tárgy mint tárgy egyáltalán bejelentkezhessen az észlelési mezőbe. Sőt, Husserl egyenesen azt állítja, hogy „egy tárgy identitása attól függ, hogy bizonyos relációban áll az »ich kann« képességével”⁴ – azaz ez a képesség legalábbis hozzájárul a tárgykonstitúció aktusához. A kinesztézis tehát egy testi képesség, amely éppúgy szerepet játszik a saját test konstitúciójában, mint ahogyan a testen kívüli világ konstitúciójának is feltétele. A kinesztéziseket ezért úgy jellemezhetjük, mint alapvetően 1. a testhez kötődő, 2. az észlelésben markáns szerepet játszó 3. potencialitást. Ezek a jegyek természetesen egymásba fonódnak, a könnyebbség kedvéért azonban röviden külön-külön jellemzem őket.

1. A kinesztézis tehát a testhez kötődik, annak alapkarakterisztikuma, hiszen a test képes a mozgásra. A test mozgása pedig kétféleképpen érthető: mint fizikai, térben elhelyezkedő testé, illetve mint a megélt testé. Az előbbi az a *Körper*, amely minden térbeli mozgás alapvető orientációs pontjaként,

² Dorion Cairns: *Conversations with Husserl and Fink*. Ed. by Richard M. Zaner. Martinus Nijhoff, The Hague, 1976, 3.

³ I. m. 4.

⁴ Uo.

nullfokaként szolgál. Apodiktikus *itt és most*, abszolút *da*, amely perspektívába állít minden tér-időbeli jelenséget, s amelyhez képest a közelség és a távolság fogalmi értelmet nyernek. Husserl azt állítja, hogy minden perspektivikusság a kinesztetikus motivált változásokon nyugszik.⁵ Ez az abszolút *da* tehát minden térben és időben lefutó mozgás és változás, valamint kifelé irányulás és törekvés kiindulópontja, azaz abszolút értelmezési horizont: mindenfajta mozgás és tevékenység lehetőségfeltétele. Azért tudok észlelni, mert térben és időben eleve olyan pozíciót foglalok el, amely minden világviszony közép-pontjává szolgál. Az így értett kinesztézis tehát egy testi séma, amely az észlelési folyamatok rendezőelvéül szolgál, és az egyes észlelt jelenségek is a kinesztetikus sémához igazodnak. Ahogyan a passzív szintézisről szóló előadásokban elhangzott: „A jelenségek függési relációban álló rendszert képeznek. Csak mint a kinesztézisektől függőek képesek folyamatosan átmenni egymásba, és egy értelem egységét konstituálni”.⁶ Az értelem konstitúciójában ugyanakkor szerepet játszik a megélt test is, amely nem a térbeli értelemben vett fizikai test, hanem egyfajta belső önmozgás. Husserl számtalanszor utal arra, hogy az észlelés lefutásában perdöntő szerepe van az érzékszervek mozgásának. Ahogyan a kezeimmel tapogatok, mozgatom a szememet, változtatom térbeli helyzetemet stb. – ehhez igazodnak a világról nyert észleletek is, s ez a kinesztetikus séma a fizikai kiterjedéssel rendelkező test alapvető karakterisztikuma, mely azonban csakis a mozgott és megélt testben működik.

2. A fentiekben már bele is ütköztünk abba a problémába, hogy milyen szerepet is játszanak a kinesztézisek az észlelés során. Az észlelés az én oda-fordulásával veszi kezdetét – olvashatjuk az *Erfahrung und Urteil*-ban⁷ –, amire az ént a tendenciózusan lefutó kinesztézisek motiválják. Egy dolog, valamint a dolog oldalainak észlelése csak úgy lehetséges, hogy érzékszerveink, testrészeink mozgásra képesek. Oda tudok hajolni, körbe tudom járni az észlelt dolgot, több aspektusból is szemügyre tudom venni, s végül az egyes rész-észleleteket egy egységes és saját magával összhangban lévő tárgykonstitúcióban tudom elrendezni. E helyütt kell megjegyeznünk, hogy a kései Husserl az érzékszerveket, testrészeket meglehetősen tág értelemben vette, hiszen azt állítja, hogy bizonyos értelemben a testhez tartoznak azok a tárgyak is, amelyek szorosan érintkeznek vele, valamint a praxis során nélkülözhetetlenek: a ruha a bőrön, az íróasztal, ami előtt dolgozik, stb.⁸ A világ az észlelés során fenomenalizálódik számunkra, ugyanakkor saját testi-lelki-szellemi mivól-

⁵ Edmund Husserl: D12V számú kézirat.

⁶ Edmund Husserl: *Analysen zur passiven Synthesis. Aus Vorlesungs- und Forschungsmanuskripten 1918–1926*. Hrsg. Margot Fleischer. Martinus Nijhoff, Den Haag, 1966, 14.

⁷ Edmund Husserl: *Erfahrung und Urteil*. Hrsg. Ludwig Landgrebe. Claassen & Goverts, Hamburg, 1948.

⁸ Husserl: D10III. számú kézirat.

tunkról is csak az észlelés során szerzünk tudomást. Az észlelés intencionális teljesítmény, melynek során valamit mint valamit fogunk fel. Az intencionális aktus pedig teleologikus szerkezetű, és a fenomén betöltődését célozza. Ezt a betöltődést úgy jellemzi Husserl, hogy az nem más, mint erő (*Kraft*).

A telosz mozzanata kulcsfontosságú a fenomenológiában. Az észlelés maga teleologikus. Az észlelési sorok egymásutánját, rendezett egymáshoz kapcsolódását, összhangját, rendjét és normativitását ez a telosz jelöli ki, melynek noétikus oldalon a törekvés kategóriája felel meg. A tudatélet alapja a törekvés: tudattalan szinten az ösztönintencionalitás törekszik betöltődésre, míg a tudat célja igazság, bizonyosság és ismeret. „Így, általában mondván, minden cogito, minden specifikus énakthus egy, az énből kiinduló végrehajtott törekvés...”⁹ Ezt a törekvés-mintázatot az egyes intencionális teljesítések összhangja határozza meg, melynek mindenfajta megbomlása, a normálistól eltérő modalitása – csalódás, negáció, kétség stb. – pusztán mint derivátum értelmeződik. Ez az összhang ugyanakkor van annyira rugalmas, hogy ne feszítsék szét teljesen sem ezek a modalitások, sem pedig egyéb abnormális, azaz az optimumtól elhajló jelenségek: ezek is bevonódnak a harmóniaként felfogott észlelési mezőbe.¹⁰ Az éntörekvéseket az akarat tartja egységben, egy helyen Husserl egyenesen a következő kifejezést használja: *Wille zur Erkenntnis (a megismerés akarása)*. A tudatélet a megismerés élete – többek között, a megismerés azonban mindig kifejez egy praktikus létviszonyt is, vagyis alapvetően a praxis szintjén megy végbe. Erről a későbbiekben még lesz szó.

Nos, ha az észlelés szintjén vesszük szemügyre a teleologicitást, akkor a fentiek kiegészülnek a testi–érzékszervi intencionális törekvéssel, ezeket pedig nem más vezérli, mint a kinesztézis. A kinesztézis ugyanis minden teleologikus teljesítés, illetve lefutás alapvető feltétele. Láthattuk, hogy kinesztézis nélkül nincs észlelés, erről pedig Landgrebe a következőt állítja: „a tevékeny-lét legelementárisabb és minden egyéb tevékenység számára alapul szolgáló módja az érzékszervek célra irányultsága [...] egy olyan mozgás, amely végbemenése során észleli saját magát”.¹¹ Landgrebe ebből az alapvető transzcendentális képességeként értelmezett mozgásból és önérzékelésből vezet le mindenfajta teleologikus törekvést. Ami pedig megkülönbözteti például az állati ösztöntörekvésektől, az az, hogy a kinesztézis, a kinesztetikus sematizmus nem csupán célorientált, hanem önreflexív is. És éppígy állítja Husserl is, hogy az intenció sem más, mint az élmény, „melyben a

⁹ Husserl: *Erfahrung und Urteil*. Id. kiad. 82.

¹⁰ Husserl: D1. számú kézirat.

¹¹ Ludwig Landgrebe: *Das Problem der Teleologie und der Leiblichkeit in der Phänomenologie und im Marxismus*. In Bernhard Waldenfels (Hrsg.): *Phänomenologie und Marxismus I. Konzepte und Methoden*. Suhrkamp, Frankfurt a/M., 1977, 79–80.

puszta megcélzás, a meglátottság rejlik; és betöltődése a magánál-a-célnál-levésben rejlik”, valamint hogy e céltörekvések központja az én, amelyet „az aktív törekvés éber kisugárzás-centruma”-ként¹² értelmez. A kineztezés maga tehát nem más, mint törekvés, és ez a testi célra irányultság mint egyfajta általános struktúra mindenfajta magasabb rendű teleologikus és akarati tevékenység alapformája. Azért vannak céltételezéseink, mert testi konstitúciónk, illetve az a mód, ahogyan a test a világban létezik – észlel, megragad, megéhezik és vágyakozik –, eleve teleologikus szerkezetű. Már maga az észlelés is teleologikus, hiszen aktív odafordulást igényel, azt, hogy valami megszólítson, kiemelkedjék az észleleti mezőből. Azt veszem észre, ami ezért vagy azért jelentőséggel bír számomra – ahogyan Husserl állítja: amihez valamilyen érdekem fűződik. Sőt, ennél továbbmenve azt is kijelenti, hogy az élet maga az érdek élete: amit teszünk, amit megpillantunk, ami felé fordulunk, azt azért tesszük, mert valamilyen érdek által vezérelt motiváció hajt minket, és ez a törekvés egyfajta optimális betöltődés- vagy kielégülés-szint elérését célozza. Ahogyan Husserl mondja, minden effajta törekvés célja valamilyen *entelekebeia*.

3. Fentebb láttuk, hogy az észlelés alapfeltétele a receptivitás, az, hogy egyáltalán odaforduljunk az észlelthez. A potencialitás itt mint az „aktustvégrehajtani-tudás”¹³ jön szóba. Emellett a potencialitáshoz az aktivitás és a szabadság fogalmai rendelődnek: „az aktivitás és potencialitás eredendő mezője mint a kineztetikus mozgások mezője, azaz a *test* mint organizmus a közvetlen aktivitás mezője a tárgyak világában”.¹⁴ A testben fungáló én mindenkor a világhorizont egy csomópontja, mely horizont az érdekvezérelt odafordulásban tárul föl számára. Ez a horizontalitás pedig egy kései kézirat¹⁵ tanúsága szerint egyaránt rendelkezik „kikérdezhető potencialitással”, nyitottsággal és „értelmezhetőséggel”. Az „ich kann” mint transzcendentális képesség nem más, mint eredendő nyitottság a világ felé, ami újabb és újabb átmenetekben tesz szert észlelésre és tudásra – mert képes rá.

A testi lét tehát eleve a kineztetikus ön- és világészlelés megszületésének a helye, abszolút *itt és most*-ja. A megélt test ugyanakkor egy mindenkor teleologikus szerkezetű kineztezésben tapasztalt test, melyhez a legelementárisabb transzcendentális képesség, az „ich kann” járul. Azaz mindenfajta konstitúció alapfeltétele az eredendő potencialitás, mely aktivitás-karakterrel rendelkezik. Ekkor azonban természetesen már nem csupán a megismerő aktivitásról van szó, hanem egyáltalán mindenfajta világviszonyról. Husserl

¹² Husserl: *Analysen zur passiven Synthesis*. Id. kiad. 84–85.

¹³ Husserl: *Erfahrung und Urteil*. Id. kiad. 83.

¹⁴ Cairns: *Conversations with Husserl and Fink*. Id. kiad. 7.

¹⁵ Husserl: C13III. számú kézirat.

kései korszakában nagyon markánsan van jelen az a gondolat, hogy világhoz való viszonyunk alapvetően praktikus jellegű, alapformájaként pedig célirányos tevékenységek, cselekvések jelennek meg. Ahogyan egy kései kéziratában írja: „további értelemben az én folyton praktikus – amennyiben egy aktivitásból kifolyólag egy szűkebb és tágabb értelemben vett létezővel rendelkezik. A létező mindenkor egy képességből van/keletkezik, és a képesség az aktivitás egy módusza”.¹⁶ Azaz magának a tárgykonstitúciónak a feltétele a képesség megléte, ez a képesség pedig aktív karakterű. Pár sorral alább pedig: „mégpedig a testrészek mint szervek a legeredendőbb praktikus tárgyak, a test tehát az óspraxis birodalma, és ebből vezethető le minden térbeli-világi praxis”.¹⁷ Husserl máshol is egyre nyomatékosabban hangsúlyozza a megismerés, cselekvés és értékelés alapvető összefonódását, sőt magát az észlelést és megismerést is aktív cselekvésként jellemzi. Az ily módon felfogott aktív képesség pedig az akarati összhangban és célra-irányulásban teremtő elvvé lép elő, mely egyfajta *fiat* által a szabad és világteremtő szubjektivitás képzetében csúcsondik ki.

Csakhogy míg fentebb azt állítottam, hogy az „ich kann” a szabadsággal áll valamilyen összefüggésben, most a szabadság fogalmát meglehetősen tágan kellene értelmeznünk. A kinesztetikus képesség ugyanis alapjául szolgál mindenfajta akarati szabadságaktusnak, de maga nem feltétlenül kötődik az énhez. Ezért is tartottam fontosnak fentebb hangsúlyozni, hogy itt nem feltétlenül az egologikus szerkezet játszik szerepet, hanem az élet fogalmával kell számolnunk. Azzal az étellel, melynek áramában én-nélküli konstitúciós szintek is fungálnak. Egy kései kézirat tanúsága szerint: „amennyiben a kinesztézis lefut, az én nem tevékeny, de mégis mozgásban van”.¹⁸ Az én tökéletes passzivitása mellett is működhet ez a képesség, mely ugyanakkor maga az aktivitás egy módusza. Nem kell tudatában lennem annak, hogy mit teszek, mit veszek észre, miért fordulok egy jelenség felé: a kinesztézisek akkor is lefutnak, amikor mindenfajta énleges aktivitás kikapcsolódik. Sőt, ugyanezen kéziratban egyenesen azt állítja Husserl, hogy „genetikus eredendőségükben a kinesztézisek akaratlanul futnak le”.¹⁹ Vagy máshol, ahol azt elemzi, hogyan érintkezik a test a körülötte levő tárgyakkal, ezt passzív érintettségeként értelmezi, mely ugyanakkor világhorizonttal rendelkezik, s „ebben a kinesztetikus horizontszituációban az aktuális kinesztetikus helyzet asszociatív módon tudatos, az a passzivitás tehát egy asszociatív képességgel

16 Husserl: D10III. számú kézirat.

17 Uo.

18 Husserl: D12I. számú kézirat.

19 Uo.

rendelkezik”.²⁰ Épp a kineztezéseknek ez a jellege hoz létre egy különös konstellációt az aktív és a passzív szintézisek husserli elemzéseiben, hiszen amennyiben azt állítja, hogy a kineztetikus mozgások az én passzivitása mellett is lefutnak, valamint a kineztezésekhez az „ich kann” transzcendentális képességét rendeli, továbbá ezt a képességet az aktivitás egy módusaként értelmezi, akkor két lehetőséggel számolhatunk.

Az egyik lehetőség az, hogy a passzív szintéziseket is aktivitásként fogjuk fel, ez azonban meglehetősen nagyvonalú értelmezésnek tűnik számomra. Abban például, hogy valaki meghúzza a hajamat, belém rúg vagy megölel, igen nehéznek tűnik részemről aktív mozzanatot felmutatni, ugyanakkor bizonyos testi reaktív mozgás megindulása mégis megfigyelhető. A testem működik nélkülem, az én akarati hozzájárulásom nélkül is – s talán ez a második lehetőség: az én nélküli, testi és passzív receptivitást a transzcendentális élet fogalmával összefüggésben tárgyalni, mely akkor is képes aktív mozzanatok felmutatni, ha az én alapvetően passzív, vagy az ön- és világkonstitúció során énidegen mozzanatok megjelenésével kell számolnunk. Ekkor azt mondhatjuk, hogy az élet ősráma magával sodor minden egyes életmozzanatot, és áramló jelenének egységébe rendezi ezeket, így pedig maga ez a sodrás jelenik meg eredendő aktivitásként. A kineztezések alapvetően teleologikus szerkezete arra csábít, hogy mindenfajta teleologikus törekvés alapjává tegyük, és mindenfajta intencionális struktúrában megjelenítődjék, a passzív szintézisekben és az ösztönintencionalitásban is – azaz hogy ezt a képességet tekintsük mindenfajta törekvés alapjának. Ekkor azonban nem kerülhető el az életnek mint ősrétegnek a játékba hozása és az egyes konstitúciós szintek egymásba csúsztatása. Az ősréteg maga válik azzá a konstitúciós szintté, mely mögé már nem lehet visszamenni, s melynek két alapvető mozzanata a teleológia és az integráció, mely minden egyes jelenséget magához von. Ebben az értelemben beszél Husserl egy minden lehetséges aktus mögött rejlő univerzális aktusról, mely átfogja a világegészt és minden lehetséges tárgy összességét.²¹ Ekkor a képesség mint olyan az élet fogalmához rendelődik, ebben pedig kifejezetten teremtő erőként lép föl.

Ekkor azonban – úgy vélem – magunk mögött hagyjuk a fenomenológiát mint tisztán a tapasztalat feltárására szorítkozó leíró művészetet, és mélyen bent járunk a metafizikai spekulációk sűrűjében, hiszen az élet fogalmának ilyen, minden jelenség számára alapul szolgáló felfogása, valamint aktivitásként, őstörékvésként és egyetemes harmóniaként való értelmezése, affirmációja gyanúsán idealisztikus, megkockáztatom: hegeli karaktert kölcsönöz a fenomenológiának. Azok a husserli törekvések továbbá, amelyek egy mindenképp lehetőségfeltételül szolgáló bázis, valamilyen eredendőség,

²⁰ Husserl: D12III. számú kézirat.

²¹ Husserl: D12I. számú kézirat.

ős eredet feltárását célozzák, inkább tűnnek romantikus és pátosszal telt eredetkutatásnak, mintsem tárgyyszerű fenomenológiai leírásnak. Találónak érzem itt Ignótus Pál csipkelődő megjegyzéseit: „minden »ő/s«-sel kezdődő összetett szó, amennyiben elemi erők igézetére utal, német és csakis német találmány. [...] más nyelvben [...] föl sem lelhető, csak a németben”; s szerinte ezeket az összetételeket bizonyos „ditirambikus titokzatosság” lengi be.²² Ha azonban a kieszteázéseket mégis csupán aktív képességként értelmezzük, s kivonjuk a passzívan lefutó szintézisek köréből, ahol alkalmazásuk meglehetősen kétértelműséggel terhelt, akkor egy olyan meggyőző fenomenológiai leírással van dolgunk, mely sikerrel tárja fel a testi létre épülő konstitúciós szinteket.

Számomra azonban úgy tűnik, hogy itt is a husserli fenomenológiát mindvégig jellemző kétértelműségekkel van dolgunk: a következetes és minden egyes konstitúciós szinttel számoló fenomenológiai leírások előbb-utóbb spekulatív jelleget öltenek, így pedig csakis olyan fogalmak segítségével fejthetők ki, melyeket egyáltalán nem tudunk felmutatni a tapasztalatban. Az élet mint egyetemes áramló őstörékvés afféle univerzális jolly jokerré válik a kései fenomenológiában, ami magába vonzza és feloldani igyekszik azokat a teoretikus problémákat, amelyek az én szintjén zavart okoztak. Számomra inkább az a mód, a leírásoknak az a mozzanata tűnik figyelemre méltónak és megfontolásra különösen érdemesnek, hogy akármerről indulunk el a fenomenológiában, a következetes elemzések elkerülhetetlenül a metafizika vidékére vezetnek. Nem lehet, hogy maguk a dolgok ilyenek, hogy ez természetük inherens eleme?

²² Ignótus Pál: *Csipkerózsa*. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 1989, 110.